

Universitats: al servei comú

Vera Sacristán

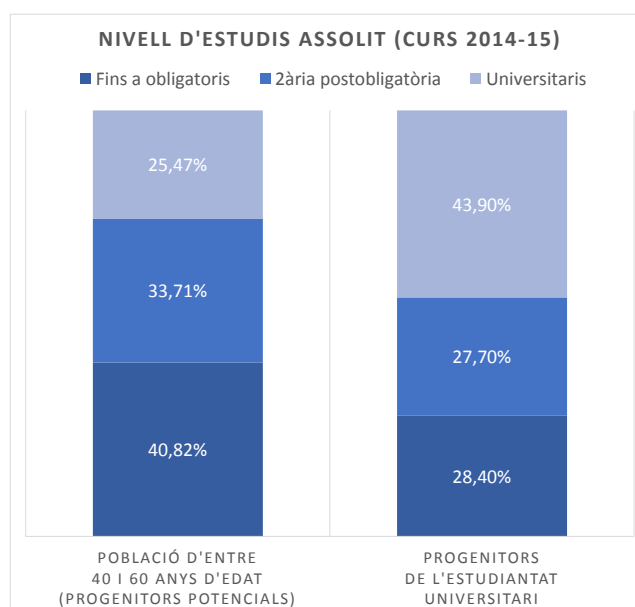
Agost 2018

Més enllà dels reportatges anuals sobre els exàmens d'accés (col·loquialment, *la selectivitat*), les universitats solen aparèixer als mitjans de comunicació com a objecte de grans crítiques o de grans elogis. Enguany han destacat les notícies relatives a màsters fraudulents i, més recentment, sobre l'èxit d'algunes universitats en els rànquings. A Catalunya, a més, la contradicció entre crítiques i elogis s'accentua si es consulten els articles d'opinió i les declaracions i entrevistes. S'hi troben relats apocalíptics, típicament referits a la "governança" de les universitats i la seva manca de flexibilitat i d'adaptació a les necessitats del mercat, mentre es lloa la seva gran modernitat i capacitat de recerca. Un pèl contradictori, tot plegat.

Des de fa ja uns anys, l'Observatori del Sistema Universitari intenta oferir dades objectives sobre el sistema universitari en general –i el català en particular– amb l'objectiu de facilitar un debat sobre la universitat que es basi menys en prejudicis ideològics i més en fets reals. En aquest article intentaré oferir algunes dades bàsiques que poden ajudar a fer un diagnòstic ajustat de la situació de les nostres universitats, a partir del qual bastir propostes d'actuació.

Accés a la universitat: com n'és d'equitatiu?

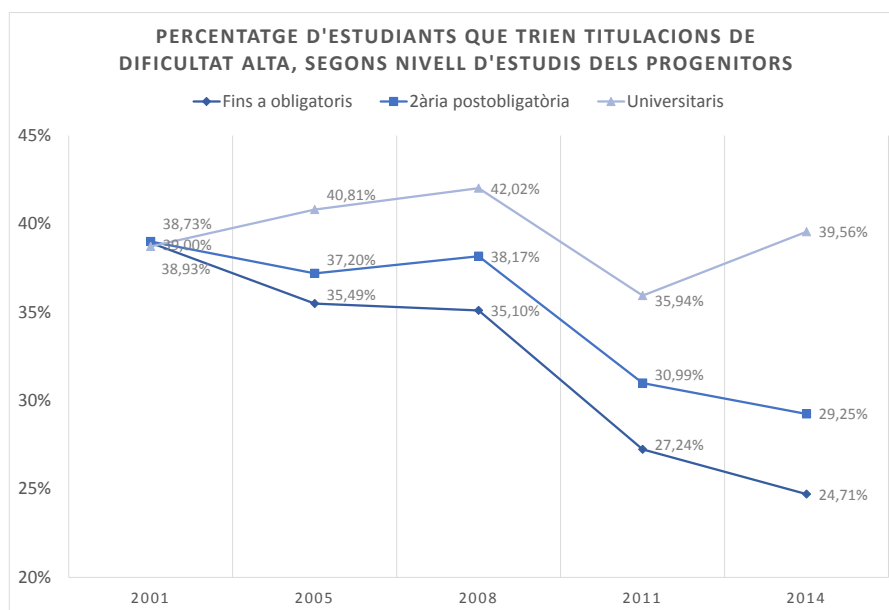
Tot i la progressiva democratització de l'accés als estudis universitaris produïda en les darreres dècades, el seu biaix social segueix sent molt notable. A Catalunya, tan sols el 28,4% dels estudiants que accedeixen a una universitat pública son fills de persones amb nivell d'estudis obligatoris, mentre que la població d'entre 40 i 60 anys d'edat (progenitors teòrics) amb aquest nivell d'estudis conformen el 40,8% del total¹. Estem encara lluny, doncs, d'un accés socialment equitatiu a la universitat.

A més, des del curs 2011-12 (l'anterior a la sobtada pujada dels preus públics universitaris a Catalunya) s'han produït dos fenòmens inquietants. D'una banda, l'accés a la universitat pública

¹ Font: H. Troiano et al., Evolución del acceso a la universidad y de la elección de titulación universitaria entre la población joven en Catalunya, *Cuad. rel. labor.* 35(2) 2017:281-303.

s'ha reduït 4,7 punts percentuals com a percentatge de la població de 18 anys d'edat. Quasi un 10% de davallada!² Alhora, les estratègies dels diversos grups socials han començat a divergir, i els fills de persones amb nivell d'estudis obligatoris han reduït el seu accés als estudis considerats de "dificultat alta" del 38,9% al 24,7%³.

En aquest sentit, resulta inquietant que algunes universitats públiques hagin creat centres adscrits de règim privat, en els quals oferir estudis oficials a preus privats. Per no parlar de la mala gestió d'alguns d'aquest tipus de centres, com ha fet palès el recent i famós cas del màster de la Universidad Rey Juan Carlos, però també han indicat reiteradament els informes de la Sindicatura de Comptes de Catalunya.

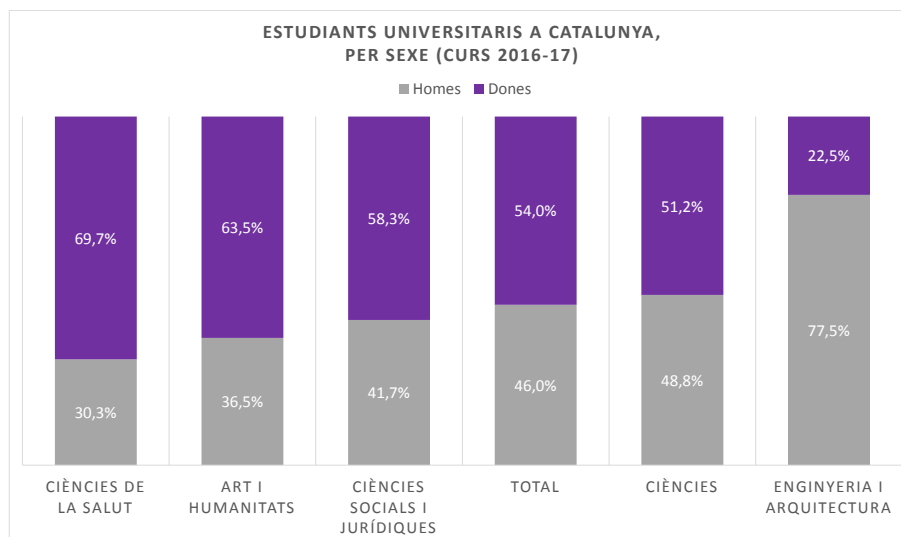
Una altra de les inequitats persistents és el biaix per sexes en l'accés als estudis. És sabut que accedeixen a la universitat més dones que homes: l'any 2017 van superar les PAU a Catalunya 19.379 dones i 14.021 homes. Ara bé, el 61,9% de les dones que van accedir a la universitat pública ho va fer amb una nota entre 8 i 14 en front del 53,1% dels homes⁴. Tot això indicaria un sobre esforç de les dones per estudiar. El que més crida l'atenció, en aquest context, és que les dones es distribueixen entre els diversos estudis de manera molt irregular: a Catalunya són el 69,7% de l'estudiantat en les carreres de ciències de la salut, però tan sols el 22,5% en les carreres de ciències⁵. El biaix per sexes és, doncs, molt rellevant.

² Font: elaboració pròpia a partir de MECD: *Anuario de indicadores universitarios*.

³ H. Troiano et al., *ibid*.

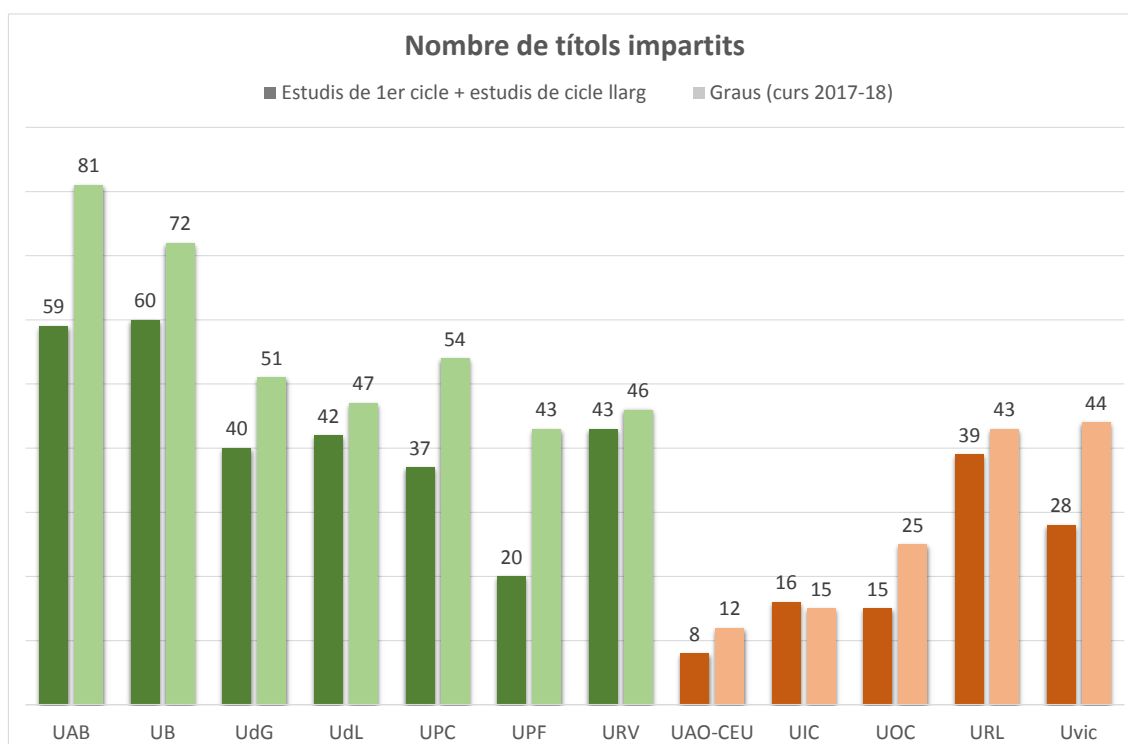
⁴ Dades del curs 2016-17 corresponents a tota Espanya, *ibid*.

⁵ Font: Elaboració pròpia a partir de MECD, *Estadística de estudiantes*.

Un cop dins la universitat: com són els estudis?

Coincidint amb la implantació dels graus a Espanya, el 2008 el catàleg de títols universitaris oficials va ser substituït per un registre. La conseqüència n'ha estat una diversificació de l'oferta d'estudis. En mitjana, el nombre d'estudis de grau impartits per les universitats catalanes ha augmentat un 31%, amb una gran variabilitat entre universitats: des de la petita reducció del 6,2% de la UIC fins al destacat increment del 115% de la UPF⁶, les universitats han entrat de ple en una competició per captar estudiants a través de l'oferta d'estudis amb denominacions "atractives".

En alguns casos les diferències entre les denominacions d'alguns estudis és poc clarificadora i porta a confusió, especialment a les famílies amb nivells d'estudis més baixos i menys capacitat

⁶ Font: Elaboració pròpia a partir de MECD, *Estadística de Universidades, Centros y Titulaciones*.

per assessorar-se. A tall d'exemple: com esbrinar quines diferències hi ha entre els estudis de grau següents, tots els quals es van impartir a Espanya el curs passat?⁷

- Ciencia y Tecnología de los Alimentos
- Ingeniería Agraria y Alimentaria
- Ingeniería Agrícola y Agroalimentaria
- Ingeniería Agroalimentaria
- Ingeniería Agroalimentaria y Agroambiental
- Ingeniería Agroalimentaria y de Sistemas Biológicos
- Ingeniería Agroalimentaria y del Medio Rural
- Ingeniería Alimentaria
- Ingeniería de las Industrias Agrarias y Alimentarias
- Ingeniería de las Industrias Agroalimentarias
- Innovación de Procesos y Productos Alimentarios
- Innovación y Seguridad Alimentaria
- Tecnología de las Industrias Agrarias y Alimentarias
- Tecnología e Innovación Alimentaria

D'acord amb la legislació d'aplicació, els estudis de grau haurien de ser prou sòlids i generalistes com per permetre una o més especialitzacions posteriors i, en qualsevol cas, facilitar una activitat professional de llarg recorregut. Tanmateix, no tots els nous graus satisfan aquests requisits. Són comparables quant al seu abast "Medicina" i "Podologia"? Són comparables quant a la seva especialització "Disseny" i "Disseny i Desenvolupament de Videojocs"? Tenen potencialment el mateix recorregut temporal les persones que es titulen en l'un i l'altre?

Finalment, la universitat –a l'igual que la resta de nivells educatius– està sent víctima d'algunes modes pseudo-pedagògiques que pretenen tenir la solució universal a les diverses dificultats que l'ensenyament sempre té. En particular, un fort corrent demanda una formació més directament orientada a la inserció laboral, és a dir, a l'exercici immediat d'una ocupació, front a la idea més generalista de capacitació per a l'exercici d'una professió de llarg recorregut. Això va acompanyat d'un èmfasi al meu entendre exagerat en la formació per "competències" i, molt particularment, en les anomenades "competències transversals". Fins al punt que, d'acord amb el darrer reial decret d'ordenació dels ensenyaments universitaris oficials⁸, que estableix que la durada dels estudis de grau pot ser de 3 anys, els crèdits destinats a les matèries específiques de cada carrera poden arribar a constituir tan sols 1 dels 3 cursos. Quina solidesa i quin abast pot tenir una formació dissenyada així?

Titulats universitaris: hi ha realment sobre-qualificació?

La "fàbrica de parats" és una de les crítiques més freqüents a la universitat. En la seva versió més moderna, una suposada "sobre-qualificació" i el nombre excessiu de persones que es titulen a la universitat.

La realitat, però, és que la taxa de persones titulades a Espanya (41% de la població de 24-34 anys d'edat) és comparable amb la dels països del nostre entorn (UE= 41%, OCDE= 42,9%)⁹, i l'atur entre els titulats universitaris (10,9%) és molt inferior a l'atur general (18,8%) i, encara més si es compara amb l'atur (25,6%) de les persones que sols tenen estudis d'ESO o equivalent¹⁰.

⁷ Font: MECD, Registro de Universidades, Centros y Títulos.

⁸ RD 43/2015.

⁹ Dades de 2016, font: OCDE, *Education at a Glance*.

¹⁰ Dades de 2017, font: INE.

Cal recordar, però, que aquestes xifres d'atur són altes, per exemple, si es comparen amb la mitjana de la UE (4,7%)¹¹.

Quant a la sobre-qualificació, Requena¹² mostra que, “entre los que proceden de los orígenes sociales más bajos, los universitarios tienen catorce veces más probabilidades de acceder a las ocupaciones profesionales y directivas que quienes no completaron la educación secundaria. Los universitarios hijos de padres de clases intermedias tienen tres veces más probabilidades de convertirse en directivos o profesionales que quienes no llegaron a secundaria. Y aquellos con estudios universitarios procedentes de familias con padres profesionales o directivos tienen el doble de probabilidades de mantenerse en su clase de origen que los que tienen un nivel inferior a secundaria”. En resum, estudiar a la universitat dóna un gran avantatge per a la mobilitat ascendent a totes les classes socials, i més si la posició social de partida és més baixa.

Altra cosa és que efectivament, la proporció de llocs de treball qualificats al nostre país és inferior a la dels països del nostre entorn. Mentre el percentatge de llocs de treball de gerents, professionals i tècnics és el 41,5% a la UE, a Espanya és el 33,1%. Nosaltres tenim un percentatge molt més alt de persones que treballen en serveis i vendes (21,6 % en front del 16,8% de la UE) o en ocupacions mecàniques industrials o de les anomenades “elementals” (20,7% en front de 16,5%)¹³. En aquest sentit, un estudi recent¹⁴ indica que només el 24% de les empreses a Catalunya tenen estudiants universitaris en pràctiques i només el 26,8% col·labora amb les universitats. Està clar que queda molt camí per fer.

Com orientar la universitat cap a la societat? Com fer que sigui realment un bé comú?

En primer lloc, l'equitat en l'accés només es garantirà rebaixant o eliminant els preus de matrícula i garantint beques salari que compensin el cost d'oportunitat d'estudiar.

D'altra banda, una formació adequada requereix que les universitats deixin de competir per la captació d'estudiants i les autoritats educatives –principalment autonòmiques, però no tan sols– apostin a fons per una planificació racional de l'oferta i que, juntament amb el professorat, evitin la presència d'estudis de grau excessivament especialitzats, incomplets o, simplement, oportunistes.

Mil coses que es queden al tinter

La universitat és molt complexa, i en un article relativament breu no es pot parlar de tot. I menys encara si es volen oferir dades objectives amb un mínim de consistència. Donat el context d'aquesta publicació, he limitat aquest meu text a les qüestions més directament relacionades amb la formació universitària. Es queden dins el tinter la recerca, els rànquings, les plantilles, el govern de les universitats,... i, sobretot, el finançament.

Un finançament públic adequat (que, com a mínim, recuperi el 32% perdut a Catalunya els darrers anys, en termes reals¹⁵) ha de ser la garantia per una docència en les bones condicions educatives i socials esmentades més amunt, i també perquè la universitat cobreixi

¹¹ Dada de 2016, font: Eurostat.

¹² M. Requena, El ascensor social. ¿Hasta qué punto una mejor educación garantiza una mejor posición social?, *Observatorio Social de La Caixa*, 2016.

¹³ Font: Eurostat.

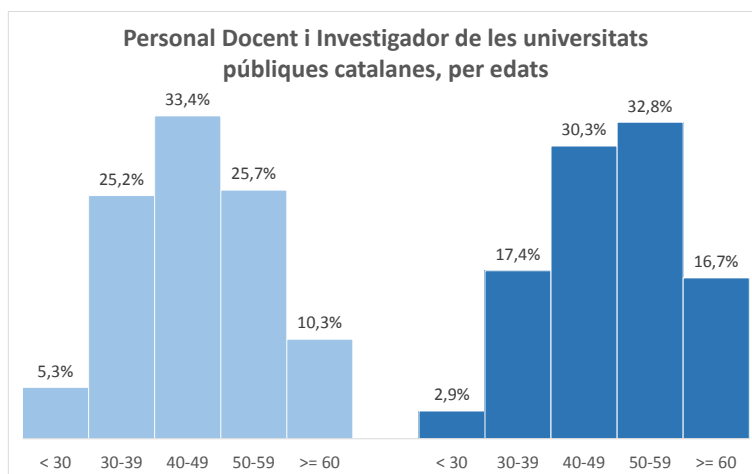
¹⁴ Cambra Oficial de Comerç, Indústria, Serveis i Navegació de Barcelona, *Memòria econòmica de Catalunya: any 2017*.

¹⁵ Font: Observatori del Sistema Universitari, *Qui finança la universitat?*, 2018.

adequadament les necessitats de recerca de la societat. En particular, la recerca bàsica i la recerca sense fins comercials.

En altres paraules, un finançament públic adequat és la garantia per una universitat al servei comú.

Les retallades dels darrers anys han comportat problemes a curt termini molt comentats als mitjans de comunicació (preus de matrícula molt alts, increment de la càrrega de treball del professorat, contractació abusiva de professorat en precari,...), però en poden comportar molts més a termini mitjà i llarg. Les universitats no poden seguir perdent tot el talent jove: el rejuveniment de les plantilles¹⁶ és una necessitat urgent.

¹⁶ Font del gràfic: elaboració pròpia a partir de MECD, *Estadística de personal de las universidades (EPU)*.